

Мокляк О. І.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

АФЕКТОНИМИ ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті висвітлено основні підходи до вивчення багатого за своєю природою і характеристиками явища – афектонімного ресурсу. Афектоніми – апелятиви з іманентним позитивно-оцінним забарвленням на зразок щастячко, красунечко, коханий, яким притаманна яскраво заманіфестована спрямованість на співрозмовника.

Дослідженню мовної специфіки афектонімів присвячено праці вітчизняних (Е. Ветрової, Н. Журавльової, М. Лесюка, М. Скаба, М. Телеки та інших) і зарубіжних (А. Безикової, З.-К. Кобос, М. Мілевської, Я. Перліна, А. Черняєвої, П. Юрич та інших) учених. Домінантним є вивчення афектонімів з погляду їхніх лексико-семантичних і словотвірних особливостей (С. Богдан, Е. Ветрова, Л. Дашко, Н. Журавльова, І. Мигович, Я. Перлін, М. Скаб та інші). Випадки ж аналізу морфологічної експлікації афектонімів є поодинокими (М. Телеки, В. Шинкарук), позаяк ці одиниці не репрезентують лексико-граматичної поліфункційності. Стосовно синтаксичної специфікації афектонімів, то найтиповішою для них у реченні є роль звертання, оскільки адресованість є їхньою невіддільною рисою, а апелятив постає як основний засіб її вираження. На значущість цієї функції неодноразово вказували М. Банько, І. Жуковська, А. Зигмунт, М. Лесюк та ін.

Афектоніми є об'єктом аналізу і представників інтердисциплінарних напрямів, зокрема прагмалінгвістики, соціолінгвістики. У деяких працях проінтерпретовано окремі моменти соціолінгвальних характеристик афектонімів (О. Сухова, Т. Шпар), зокрема виняткову увагу приділено вузькій сфері вживання (закохані, подружжя, батьки, діти, друзі). У світлі прагмалінгвістики афектоніми розглядають зазвичай із позиції іллокуції (Н. Баландіна, Н. Кушнір, І. Мигович, Т. Ренц, М. Шіллер, І. Шкіцька), наголошуючи на узагальнених інтенціях, які полягають у демонстрації чуттєвого ставлення мовця до співрозмовника та в намаганні викликати позитивний емоційний відгук в адресата, досягнути гармонізації стосунків. Здатність афектонімів здійснювати впливовий ефект зумовлює релевантність вивчення їх з погляду перлокуції, на що принагідно звертає увагу Л. Корновенко, небезпідставно виділяючи з-поміж інших звертань і компліментарні. Проаналізовані наукові розвідки можуть слугувати концептуальною базою для ґрунтовного дослідження мовної репрезентації та особливостей використання афектонімів.

Ключові слова: афектоніми, апелятиви, історіографія, прагмалінгвістика, соціолінгвістика.

Постановка проблеми. Найменування адресата на зразок *крихітко, королівно, весняночко, дороженький*, які позначали *пестливими, ніжними, ласкавими, кваліфікативними, компліментарними, емоційними, емоційно-оцінними звертаннями, звертаннями-характеризаціями, філонімами, афектонімами*, завжди привертала увагу вчених, причому як представників так званої класичної лінгвістики, так і суміжних з нею напрямів, насамперед психолінгвістики, теорії мовної комунікації, прагмалінгвістики та інших. Постає необхідність детального аналізу наукового доробку, присвяченого цим багатим за своєю природою мовним одиницям.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дослідженості звертання як узагальненої категорії порушувалося неодноразово в працях

вітчизняних (Н. Величко, І. Корнійко, В. Пономаренко, Л. Рудько, І. Шкіцька та ін.) і зарубіжних (І. Багна, В. Гак, В. Звягінцева, М. Ліпатова та ін.) мовознавців. Основні ж підходи до вивчення афектонімів як окремого класу звертань поки що не стали об'єктом уваги науковців, що й визначає актуальність цієї розвідки історіографічного характеру.

Постановка завдання. Мета статті полягає у з'ясуванні стану наукової розробленості проблеми афектонімів українськими й зарубіжними мовознавцями. Зазначена мета передбачає розв'язання таких завдань: визначити основні напрями дослідження ласкавих звертань, окреслити перспективи подальших наукових пошуків.

Виклад основного матеріалу. Більшість дослідників спрямовували свої погляди на власне

мовні ознаки аналізованих одиниць. В українській науці це праці Е. Ветрової, Н. Журавльової, М. Лесюка та інших, у зарубіжній – Є. Вольниць-Павловської, І. Левонгіної, М. Мілевської, Я. Перліна, А. Рудик, Ю. Старон, А. Черняєвої та інші. Слід зазначити, що виражена комунікативна природа таких мовних знаків спонукає вчених у своїх аргументах використовувати позалінгвальну інформацію, без якої аналіз був би позбавлений об'єктивності, того життєвого тла, у якому вони з'являються й функціують. Яскраво виражена комунікативна спрямованість, орієнтація на співрозмовника, високий градус експресивності – усе це знаходить своє відображення у фонетичних, словотвірних, лексико-семантичних і граматичних характеристиках. Указані особливості позначилися й на послідовності репрезентації аналізу наукових здобутків дослідників у цій царині, оскільки розмежувати напрацювання так званої внутрішньої й зовнішньої лінгвістики надзвичайно складно.

Якщо взяти до уваги міркування вчених щодо власне мовних характеристик, то впадають в око праці, присвячені природі ласкавих звертань, мотивації, виокремленню лексико-семантичних угруповань. Особливий інтерес викликає і їхня образність, чуттєвість, значна поетична потенція. Словотворчість людей, спричинена дією почуттів, не має меж. Трапляється, що до арсеналу ласкавих звертань залучають узагалі неочікувані одиниці на зразок *акулонько, ква, електрончику*.

Розглядувані апелятиви є надзвичайно різноплановими і з семантичного погляду, і з функційного, тому проблема їхньої класифікації порушувалася в працях багатьох мовознавців – Е. Ветрової, М. Скаба, М. Мілевської, Я. Перліна та ін. Виокремлення лексико-семантичних угруповань персоніфікованих іменників М. Скабом базоване на фактичному матеріалі «Словника української мови»: 1) назви птахів: *ластів'я*; 2) назви тварин: *ясочка*; 3) назви риб: *рибка*; 4) назви рослин та їхніх частин: *ягідка*; 5) назви небесних тіл: *зірочка*; 6) назви речовин: *золото*; 7) назви абстрактних понять: *душечка* [28, с. 72]. Е. Ветрова пропонує таку типологію кваліфікативних звертань, зафіксованих в епістолярній спадщині письменників ХІХ ст.: 1) персоніфіковані найменування: а) назви птахів: *галочко*; б) номени небесних світил: *сонце*; в) найменування органів людського тіла: *серденько*; г) назви рослин: *тряндо*; 2) абстрактні назви: *щастячко*; 3) релігійні поняття: *ангеле*; 4) звертання, виражені субстантивованими прикметниками: *єдина*; 5) звертання

з коренем *люб-*: *любчику*; 6) індивідуально-авторські найменування: *люба далека* [6, с. 9]. Запропоновані типології репрезентують передовсім базові лексико-семантичні угруповання, однак їх можна значно розширити, увівши неповторні звертання із живого мовлення, які не стали об'єктом вивчення вітчизняних лінгвістів.

Польські вчені Я. Перлін і М. Мілевська виокремлюють дещо інші угруповання: 1) назви тварин; 2) лексеми зі значенням «сердечний, коханий»; 3) лексеми зі значенням «чогось цінного»; 4) лексеми з астрономічно-метеорологічним значенням; 5) назви рослин; 6) назви страв; 7) назви міфічних істот, героїв творів; 8) назви частин тіла; 9) назви титулів; 10) назви психофізіологічних рис; 11) назви з непрозорою семантикою [42, с. 167]. Ця типологія набула особливої популярності в науковому світі. Нею послуговуються польські дослідники М. Банько, І. Жуковська, А. Рудик, словенські вчені З.-К. Кобос, П. Юрич, український мовознавець М. Лесюк.

Тонко представила різнобарв'я ласкавих звертань російська дослідниця А. Черняєва у класифікації, що містить угруповання звертань, виражених іменниками (людина – явища природи: *радуга*; людина – небесні тіла: *сонце*; людина – біблійні персонажі: *ангел*; людина – соціальний статус у суспільстві: *принцеса*; людина – птахи: *горлиця*; людина – тварини: *суслик*; людина – риби: *рибка*; людина – рослини: *цвіток*; людина – дорогоцінності: *бриліант*; людина – абстрактні поняття: *радість*) та субстантивованими прикметниками (експлікують оцінку рис характеру адресата: *добрий*; оцінку зовнішності адресата: *прекрасная*; оцінку адресата загалом: *изумительный*; ставлення і почуття автора до адресата: *единственный*) [34, с. 82–91].

Наведені класифікації засвідчують, що в основу поділу покладено здебільшого належність вихідної одиниці до тієї або тієї тематичної групи лексики. Це зумовлено їхньою специфікою: у таких звертаннях складно виокремити ознаки мотивованості, «зазвичай у номінації імплікується не мотив, а інтенція, яка виражає почуття, емоції» [36, с. 5]. Так, необов'язково людина, названа *крихіткою*, є маленькою, тендітною, семантика ласкавих звертань не завжди перебуває на поверхні, тому переважає суб'єктивне тлумачення. Водночас у деяких розвідках репрезентовані спроби мотиваційного ранжування. Так, А. Безикова виділяє поряд з немотивованими (звертання, утворені від назв тварин: *зверуличка, kitten*, звертання, що походять від назв їжі: *пельмешка, sugar*) деякі

мотивовані (звертання, що підкреслюють красу, велич предмета любові: *богиня, princess*; звертання, що вказують на схожість адресата з чимось маленьким, милим серцю і викликають бажання захистити, обійняти: *кнопочка, baby*; звертання, що підкреслюють кращі риси коханого: *ласковая, angel*), лексико-семантичні угруповання філонімів [3]. І. Левонтіна мотивованість ласкавих звертань представляє у вигляді «трьох ідей»: «частина з них прямо вказує на відповідне почуття: *желанная*; інші базуються на ідеї цінності й унікальності об'єкта почуттів: *бесценный*; багато слів наголошують на приємності об'єкта почуттів: *зайка*» [18, с. 56]. У деяких апелятивах, як зазначає дослідниця, ідеї переплітаються. Це ще раз засвідчує неможливість чіткої мотивації таких лексем, особливо метафоричного походження.

Проаналізовані класифікації наочно фіксують неоднорідність явища, однак процес продукування нових одиниць вирізняється креативністю й динамічністю, тож навіть максимально удокладнені класифікації не можна вважати вичерпними.

Відзначаючи широкий спектр апелятивів, представлених у вказаних вище працях, усе ж зауважимо, що в межах статті чи навіть підрозділу монографії не можна висвітлити того різноманіття звертань, яке дає змогу репрезентувати спеціальне лексикографічне джерело – словник афектонімів. Сьогодні відомим є словник польських любовних апелятивів М. Банька та А. Зигмунт “*Czule Słówka. Słownik afektonimów*”, реєстр якого сягає 500 одиниць [38]. Що ж до аналогічних українських звертань, то лише децима їх зафіксована в тлумачних словниках, отже, укладання лексикографічних праць такого взірця на часі.

Польовий підхід у ранжуванні корпусу ласкавих звертань пропонує Н. Журавльова в монографії «Поетика української епістолярної ввічливості XIX – початку XX століття». У лексико-семантичному макрополі назв категорій адресата, адресанта й відсутньої особи виокремлює для звертань ласкавого змісту мікрополе етикетних лексем з переносним значенням і мікрополе етикетних субстантивованих лексем [9, с. 175–200]. Водночас у межах кожного мікрополя дослідниця вичленовує ядерні, навколоядерні та периферійні ласкаві звертання. Такі праці дають змогу визначити найпопулярніші афектоніми того або того часу, адже кожен період розвитку мови має свої модні вирази.

Ласкаві звертання наділені виразною національно-культурною специфікою. На цей аспект проблеми звернули увагу І. Голубовська [7],

Н. Зайченко [10], Д. Леонова [19] та інші. Експліцитно й послідовно репрезентують етноунікальність зазначених одиниць компаративні дослідження. Так, Д. Леонова в розвідці «Ласковые обращения в казахском и русском языках» зауважує різницю у вживанні номінації *солнышко*. Таке поширене в росіян звертання взагалі не використовують казахи. Це зумовлено екстралінгвальними чинниками: у кочівників сонце асоціюється зі спрагою, нестерпною спекою, тому вони віддають перевагу номінаціям, пов'язаним із нічним небом – «менш ворожим, яке дає спокій і змогу спостерігати за небесними світилами («*жұлдызым*» – *моя звездочка*; «*шолпаным*» – *моя Венера*)» [19]. Н. Зайченко вказує на «можливість пестливого звертання до літньої жінки українською мовою *сива пташко, сива ластівко* і неможливість уживання зоосемізмів *птичка, пташка, ласточка* в аналогічній ситуації в російській мові» [10, с. 46]. Узагалі цікавим є аналіз популярних ласкавих звертань у різних народів, особливостей їх функціонування. Зважаючи на значний впливовий потенціал афектонімів, здавалося б, жодна мова не може обійтися без них. Учені, однак, зауважують: такі одиниці відсутні в народів Східної Азії; мовна традиція іспанців, до прикладу, не передбачає частого вживання афектонімів, використовуваних ж ними одиниць належать зазвичай до світу флори. Творчо підходять до вибору ласкавих звертань англійці: *Petal* – *пелюстка*; *Sugar* – *солодечкий (цукор)*; *Marshmallow* – *зефірчику*. Німці ж, за свідченням соціологів, не вирізняються особливою фантазією: більшість називає своїх закоханих *Schatz, Schatzi (скарбе)*. Найпоширеніше ласкаве звертання в росіян – *зайка*. М. Грдлічка спробував на основі анонімного анкетування виявити популярні ніжні найменування, які використовує чеська молодь. У процесі дослідження він дійшов висновку, що основний масив таких одиниць становлять номінації зі світу тварин [39, с. 9]: *koťe (кошеня)*, *žábka (жабка)*, *medvídek (ведмедик)*, *tuška (мишка)*. Учені зауважують, що зооморфізми також поширені в нідерландців, поляків, французів. Так, для французького мовного континууму стереотипними є звертання до коханих *ta rise* (дослівно означає *моя блішко*, зазвичай перекладають як *моя крихітка*), *ta poule (моя курочко)*, *une loutre (видро)*. Хоча, напевно, кожна мова, де присутня традиція ласкаво номінувати співрозмовника, не обходиться без звертань зооморфної природи. Про їхню популярність свідчать і обов'язкова група зооморфізмів у всіх зазначених вище класифікаціях, і окремі розвідки,

присвячені саме цим звертанням (А. Кубасова [16], В. Мусієнко [23] та ін.).

Словотвірні особливості позитивно конотованих звертань представлено в працях українських (С. Богдан, Л. Дашко, Н. Журавльова) і зарубіжних (І. Жуковська, М. Мілевська, Я. Перлін) дослідників. Попри широкий дериваційний потенціал українських лексем, зазначена проблема не знайшла детального висвітлення у вітчизняній науці. Здебільшого вчені акцентують увагу на демінутивах, оскільки такі звертання «широко використовують з метою інтимізації мовлення» [25, с. 58]. Докладніше репрезентовані словотвірні характеристики афектонімів на матеріалі іноземних мов. Українська дослідниця І. Мигович розкриває структурні особливості англійських афектонімів, визначаючи основні способи їхнього творення: суфіксацію (*Sweetie, Sparky*), словоскладання (*Sugarbear, Sweetheart*), римування (*Honey-Bunny, Tootsie-Wootsie*); окремо звертає увагу на творення оказіоналізмів, хоча при цьому розглядає лише одну спеціальну модель – вставляння додаткового кореневого голосного (*Pooh, Pookie, Pookie-Pie, Pooker*), пояснюючи це високою продуктивністю такого способу [41, с. 209]. Л. Дашко, крім зазначених І. Мигович, виділяє ще й такі цікаві способи творення, як абревіація (*YAMS – You Are My Sweetheart*); усічення (*hon* від *honey*) [8, с. 251]. Польські вчені Я. Перлін, М. Мілевська доповнюють перераховані способи редуплікацією, властивою французьким любовним звертанням (*coco, bibi, chouchou*). Стосовно структурної характеристики українських афектонімів, то цей аспект проблеми ще потребує ґрунтовного вивчення, адже українська мова, безперечно, створена для ласкавих звертань і має необмежений арсенал словотворчих засобів.

Випадки ж аналізу морфологічної експлікації афектонімів є поодинокими, позаяк ці одиниці не репрезентують лексико-граматичної поліфункційності. Так, М. Телеки, В. Шинкарук виокремлюють звертання емоційного типу, представлені: «субстантивованими прикметниками (*рідна, милий*); абстрактними іменниками з емоційно-оцінним значенням (*радісте, надіє*); іменниками, які виражають любов і прихильність, несуть емоційний заряд (*зірочко, голубонько*)» [31, с. 119–120]. Хоча таке членування має змішаний характер, основним тут убачається все-таки частининомовний розподіл. Зазвичай учені звертають увагу лише на звертання іменникового та прикметникового походження, оскільки ті є найуживанішими, афектоніми, проте, можуть бути експліковані також

займенниками (*мій, хтось*) і навіть вигуками (*няв, ква*), тому цей аспект потребує детальнішого розгляду.

Стосовно ж синтаксичної специфікації афектонімів, то найтипівішою для них у реченні є роль звертання, оскільки адресованість є невіддільною рисою таких одиниць, а звертання постає «як основний засіб експлікації зверненості мовлення» [14, с. 6]. Це пояснює домінування досліджень, у яких ласкаві найменування висвітлено в контексті аналізу саме апелятивів (С. Богдан, Е. Ветрова, Н. Журавльова, Я. Перлін, А. Черняєва та інші). В українській мові нормативною формою звертання в однині є кличний відмінок, щоправда, апелятиви інколи вживають у формі називного відмінка, особливо в розмовному мовленні, що характерно і для афектонімів: – *Моя богине*, – *заговорив король зовсім тихо*, – *я зачарований вами* (П. Наніїв); – *Де ж ти була, моя радість?* – *кинувся він до Мар'яни, розпростерши руки для обіймів* (А. Михайленко).

Звертання здатне «заряджати своїм смислом широкий контекст» [15, с. 46], повторюючись у коментарях автора, репліках адресата, при цьому воно транспонується в нову синтаксичну позицію:

– *Краса потребує пристойної оправки, любий!*
І «любий» трудився, забезпечуючи сімейний добробут (Н. Хаткіна).

Експлікуючи суб'єктивно-оцінне ставлення до адресата, афектоніми можуть виконувати функцію предикатних номінацій: – *Ти – цариця моя, от що!* (М. Старицький). Проте і за такої позиції вони зберігають зв'язок зі звертанням, у цьому разі «компліментарний вокатив трансформується в повну форму компліменту» [32, с. 94]: *Скарбе мій!* – *Ти мій скарб!*

Афектоніми виконують також функцію підмета (*Зараз моя квіточка буде спати*) чи додатка (*Хто образив мою рибоньку?*), при цьому спрямованість зазначених одиниць на адресата не втрачається, такі висловлення легко трансформуються в мовленнєві акти зі звертаннями: *Зараз, моя квіточко, будеш спати; Моя рибонько, хто тебе образив?* Тобто афектоніми, навіть «потрапляючи в іншу позицію, все одно продовжують сприйматися як цитування звертання» [1, с. 119]: – *Я тільки одну тебе кохаю, і тільки тебе, мою прекрасну* (В. Гжицький); *Мій властителю, моя думко! Як важко було пережити три місяці, не бачачи соколенька, а з'явився він – і все горе геть одлинуло і забулося* (М. Кропивницький).

Отже, спрямованість афектонімів на адресата реалізується за будь-якої синтаксичної функції. Щоправда, така специфіка розглядуваних одиниць репрезентована найвиразніше звертанням. На домінантність зазначеної ролі неодноразово вказували М. Лесюк, І. Жуковська, М. Мілевська та інші, у запропонованому дослідженні акцентуємо увагу також саме на афектонімах-звертаннях.

У низці науково-популярних праць аналіз афектонімів має синкретичний характер (С. Богдан [5]; М. Махній [22]; Л. Полюга [26]; Н. Сологуб [29]; М. Епштейн [37]). Автори розглядають їх побіжно з погляду лексичних, словотвірних, синтаксичних і навіть прагматичних особливостей. Описуючи ласкаві звертання, дослідники мають на меті продемонструвати багатство цих одиниць, наголосити на їхньому особливому позитивному емоційному заряді, підвищити культуру мовлення комунікантів.

У деяких працях проінтерпретовано окремі моменти соціолінгвістичних характеристик ласкавих звертань. Так, Т. Шпар розмежовує сімейно-інтимні номінації, які використовує у спілкуванні подружжя, та найменування, якими батьки називають дітей, при цьому зазначає, що «вживають набагато більше варіантів ласкавих номінацій у звертанні до дітей, ніж до дорослих» [36, с. 19]. Такий розвій фантазії батьків зумовлений, вочевидь, їхнім наміром передати надмірну ніжність у ставленні до адресата, а також відобразити грайливість, характерну для комунікації з малими дітьми. Справді, що менші діти, то більше цих одиниць вживають в адресованих їм висловленнях. Спілкуючись зі своїми дорослими дітьми, батьки вживають афектоніми зрідка, здебільшого в ситуаціях особливої емоційної напруги. О. Сухова в монографії «Социолінгвистический и политологический анализ обращений арабского и русского речевых этикетов», зокрема в підрозділі, присвяченому аналізу звертань, що передають ніжні почуття, також окреслює коло комунікантів, стереотипне для таких одиниць. Крім типових співрозмовників (закохані, подружжя, батьки, власні діти і маленькі діти взагалі, друзі) для вживання ласкавих звертань, дослідниця зауважує можливу адресованість цих номінацій і до незнайомих. Щоправда, такий аспект використання є периферійним для російської чи української мовних традицій, а «для жителів Кавказу ласкаві звертання до незнайомих людей вважаються звичними» [30, с. 157]. Безперечно, уживання афектонімів регулюється належністю комунікантів до певного етносу.

З погляду теорії комунікації аналізовані лексеми є також носіями етикетності, увічливості (С. Богдан, Е. Ветрова, Н. Журавльова, О. Сухова). Поєднання поняття *етикет (увічливість)* з такими одиницями, як афектоніми, постає, однак, дещо парадоксальним, бо етикет – це все ж усталені норми, а вияв почуттів не підвладний правилам. Для маркерів увічливості характерною є формальність, дотримання конвенцій – «усвідомлених соціалізованою особистістю нормативних типів і моделей мовленнєвої поведінки» [13, с. 101]. Уживання ж ласкавих звертань прикетне несумовною регламентацією вербальної поведінки, такі одиниці є радше продуктом чуттєвої сфери, ніж розумової. До того ж бути ввічливим – це не завжди означає бути щирим, що ж до звертань ласкавого змісту, то щирість є їхньою основною ознакою, якщо, звичайно, не брати до уваги ситуацій омани. Афектоніми вживають здебільшого в комунікації між близькими співрозмовниками, яка виходить на вільний від конвенцій рівень, бо «чим ближчі стосунки між людьми, тим щиріше, сердечніше й душевніше мовлення» [2, с. 39]. Щоправда, учені розмежовують два типи ввічливості: «конвенційну, характерну для ділового спілкування, та індивідуальну, використовувану в особистій сфері» [33, с. 12], тому можна припустити, що в зазначених працях афектоніми розглядають саме з погляду останньої. Індивідуальна ввічливість є щирою, позитивно маркованою, асоціюється із доброзичливістю, ласкою, тобто вона наділена рисами, характерними для атмосфери вживання аналізованих одиниць.

Цей аспект дослідження можна зарахувати до прагмалінгвістичного напрямку, оскільки йдеться про інтенції комунікантів, які використовують розглядувані звертання у своїх висловленнях (чи мовленнєвих актах), та реакції на них адресатів. За Дж. Остіним, мовленнєвий акт – це трирівневе утворення, складниками якого є локуція (використання мовних засобів), іллокуція (декларована мета й низка умов її здійснення) та перлокуція (досягнення результатів, вплив на адресата) [24, с. 99]. Релевантні зазначені поняття і для аналізу афектонімів, оскільки важливо з'ясувати особливості цих мовних засобів (локуція), вербалізацію намірів адресанта в процесі їх уживання (іллокуція), способи реагування адресата на них (перлокуція).

У більшості прагмалінгвістичних досліджень афектоніми аналізують з позиції іллокуції (Н. Баландіна, Н. Кушнір, І. Мигович, Т. Ренц, М. Шіллер, І. Шкіцька). З огляду на те,

що типовою пресупозицією вживання ласкавих звертань є перебування співрозмовників у близьких стосунках, ці одиниці вивчають, розглядаючи комунікацію закоханих. Т. Ренц, відзначаючи емоційну маркованість романтичного спілкування, виділяє з-поміж ядерних елементів цього дискурсу також інтимні звертання, заряджені експресією ніжності, обожнювання, ласки. Такі одиниці «трансляють особливе ставлення мовця до співрозмовника, відображають і покращують емоційний стан партнерів, детермінують їхню емоційну поведінку» [27, с. 33], слугують створенню індивідуальної для кожної романтичної діади інтимно-особистісної атмосфери спілкування. Н. Кушнір також виокремлює з-поміж вербальних маркерів, що передають емоційну напругу співрозмовників-закоханих, ласкаві звертання. Уживаючи такі апелятиви, комуніканти наповнюють свої фрази образністю й експресивністю, що зумовлено, «бажанням переконати співрозмовника в істинності своїх почуттів, прагненням виразити емоції і тим самим викликати відповідне почуття у співрозмовника» [17, с. 7].

В. Звягінцева розглядає емоційно-оцінні звертання як одні з можливих апелятивів у сімейному дискурсі, тобто в комунікації подружжя, батьків і дітей, небезпідставно вважаючи, «що основною сферою функціонування таких одиниць є спілкування подружньої пари», оскільки вони насамперед сигналізують про «ніжні, інтимні почуття» [11, с. 18]. Це знову потверджує думку, що у спілкуванні близьких людей першість у вживанні афектонімів усе-таки належить закоханим, прагматика таких звертань насамперед полягає в демонстрації почуттів адресанта до співрозмовника. І. Шкіцька також вирізняє узагальнену інтенцію використання цих одиниць: «зазвичай за їх допомогою мовець виражає свою приязнь до співрозмовника, демонструє позитивні почуття» [35, с. 191].

Мають, однак, рацію і ті вчені, які стверджують, що не можна сприймати чуттєву характеристику тільки як функцію емоційного ставлення мовця до адресата і не враховувати конкретний прагматичний вектор [4, с. 81]. Так, розлогішу систему прагматичних замислів, що реалізують звертання-характеризації, пропонує Н. Баландіна: «...посилити комунікативну позицію співрозмовника і мінімізувати нанесення морального збитку адресатові при відмові, забороні, незгоді; нівелювати соціальну дистанцію «вищий – нижчий»; позитивно налаштувати адресата; продемонструвати дружні чи любовні стосунки» [2, с. 90].

У світлі прагмалінгвістики на матеріалі російської мови розглядає демінутивні ласкаві звертання німецька дослідниця М. Шіллер. За її визначенням, ласкаві звертання – це «іменники та прикметники, які виражають підкреслено позитивне ставлення мовця до адресата» [44, с. 4]. Дослідниця не обмежується виокремленням лише узагальної інтенції, вона репрезентує потенціал апелятивів у вигляді трьох площин функцій, де ці одиниці є, по-перше, виразниками експресивності, по-друге, соціальними сигналами, по-третє, засобами цілеспрямованого впливу на адресата.

І. Мигович також обирає функційний підхід для аналізу вживання афектонімів. З-поміж шести запропонованих Р. Якобсоном мовних функцій (комунікативна, поетична, фатична, конативна, експресивна, метамовна) дослідниця визначає релевантні для реплік з афектонімами: 1) фатичну – встановлення і підтримка контакту; 2) конативну – фокусування уваги на адресатові; 3) експресивну – вираження свого внутрішнього стану, ставлення до адресата. Крім того, вчена теж акцентує увагу на намірі мовця за допомогою афектонімів, по-перше, передати свої позитивні почуття до співрозмовника (любов, співчуття, турботу, ніжність, просто гарний настрій), по-друге, спровокувати позитивний емоційний відгук в адресата, досягнути взаємності почуттів [41, с. 211]. Така спрямованість звертань на адресата дає підстави І. Мигович трактувати мовленнєві акти з афектонімами як перлокутивні. На думку В. Карасика, «практично в будь-якій мовленнєвій дії ми натрапляємо на вплив, навіть якщо ...виражаємо емоції» [12, с. 49], тобто афектоніми, які вважають продуктом творчості людей, зумовленої саме почуттями, також є важливими впливовими засобами. Справді, такі одиниці ніколи не лишаються поза увагою адресата, а обов'язково спричиняють якусь реакцію. Л. Корновенко аналізує апелятиви в аспекті перлокуції як мовленнєвий засіб, який детермінує появу прагматично адекватних / неадекватних ситуацій залежно від позитивного чи негативного сприйняття звертань адресатом. Щодо компліментарних звертань, то дослідниця наголошує лише на їхньому позитивному прагматичному потенціалі: «...компліментарні звертання зумовлюють почуття задоволення та емоційного визнання в адресата, є ефективним засобом створення прагматично адекватних ситуацій» [15, с. 102]. Можливо, у зв'язку з таким категоричним переконанням дослідниця наводить приклади лише з акціональною реплікою, залишаючи поза ува-

гою різновиди безпосередніх реакцій на компліментарні звертання. Так, ці апелятиви адресат здебільшого не коментує, але все-таки випадки реагування трапляються (вербальні чи невербальні), вони репрезентують як прагматично адекватні, так і неадекватні ситуації.

Висновки і пропозиції. У процесі аналізу історії вивчення ласкавих звертань з'ясовано, що передусім розглядалася мовна специфіка цих знаків: було вирізнено різноманітні типології з позиції лексико-семантичних ознак, окреслено деякі особливості творення, функційний потенціал у реченні. Увагу дослідників привернули також стилістичні й національно-культурологічні аспекти проблеми афектонімів. Афектоніми побіжно розглядали і представники інтердисциплінарного напряму—соціолінгвістики.

Унаслідок чіткого визначення методів і прийомів пізнання об'єкта з погляду теорії мовної комунікації і прагмалінгвістики здійснено спробу схарактеризувати вказаний феномен на тлі структури комунікативного акту, а також у контексті ввічливості. Мовознавці, однак, звернули увагу лише на окремі інтенції, не вдаючись до глибокого висвітлення питання і майже не враховуючи перлокутивний характер одиниць. Релевантність вивчення ласкавих звертань як прагмем детермінована значним впливовим потенціалом цих номінацій, виразною спрямованістю на адресата й перлокутивним ефектом. Отже, незаперечною є потреба комплексного дослідження афектонімів саме в комунікативно-прагматичному аспекті з урахуванням й унікальної власне мовної специфіки.

Список літератури:

1. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. Москва : Языки русской культуры, 1999. 896 с.
2. Баландіна Н.Ф. Функції і значення чеських прагматичних кліше в комунікативному контексті : монографія. Київ : АСМІ, 2002. 332 с.
3. Безикова А.В. Особенности ласковых обращений в русской и англоязычной культурах. URL: http://www.rusnauka.com/19_NNM_2007/Philologia/23180.doc.htm
4. Белунова Н.И. Категория речевого общения и особенности ее реализации в тексте дружеского письма (на материале писем творческой интеллигенции конца XIX – начала XX в.). *Филологические науки*. 1998. № 2. С. 78–87.
5. Богдан С. К. Мовний етикет українців : традиції і сучасність. Київ : Рідна мова, 1998. 475 с.
6. Ветрова Е. С. Семантика і функціонально-комунікативний аспект етикетних одиниць в епістолярній спадщині українських письменників XIX століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Донецьк, 2004. 20 с.
7. Голубовська І. О. Метафорико-символічні іпостасі зоонімів у рамках фрагмента мовної картини світу «царство тварин» (на матеріалі української, російської, англійської та китайської мов). *Мовознавство*. 2003. № 6. С. 61–68.
8. Дашко Л. Т. Афектонім в англійській мові. Лексико-семантичний аналіз. *Мови і світ: дослідження та викладання*. Кіровоград, 2013. С. 250–252.
9. Журавльова Н. М. Поетика української епістолярної ввічливості XIX – початку XX століття : монографія. Запоріжжя, 2012. 548 с.
10. Зайченко Н. Ф. До питання про системні закономірності в лексико-семантичній групі зоосемізмів. *Мовознавство*. 1983. № 4. С. 44–48.
11. Звягинцева В. В. Обращение в семейном дискурсе : дисс. ... канд. філол. наук : 10.02.19. Курск, 2011. 147 с.
12. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс : монографія. Волгоград : Перемена, 2002. 495 с.
13. Колтунова М. В. Конвенции как прагматический фактор диалогического общения. *Вопросы языкознания*. 2004. № 6. С. 100–115.
14. Корнійко І. В. Звертання як динамічний засіб вираження зверненості мовлення (на матеріалі сучасної німецької мови) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2000. 186 с.
15. Корновенко Л. В. Звертання у прагмалінгвістичному аспекті (на матеріалі сучасної російської мови) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.02. Київ, 2001. 21 с.
16. Кубасова А. О. Зоометафора в функции ласкового обращения в румынском языке. *Известия Российского государственного педагогического университета имени А. И. Герцена*. 2008. № 67. С. 136–140.
17. Кушнір Н. О. Вербалізація чуттєвих інтенцій у російському діалогічному мовленні (на матеріалі комунікативної ситуації «освідчення в коханні») : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.02. Київ, 2005. 15 с.
18. Левонтина И. Б. Милый, дорогой, любимый. *Русская речь*. 1997. № 5. С. 55–62.

19. Леонова Д. Ф. Ласковое обращение в казахском и русском языках. *Филология и литературоведение*. 2011. № 3. URL: <http://philology.snauka.ru/2011/12/59>
20. Лесюк М. Назви коханої людини в сучасній українській мові. *Ucrainica III. Současna ukrajínistika. Problémy jazyka, literatury a kultury*. Olomouc, 2008. С. 35–41.
21. Липатова М. К. Обращение как средство выражения эмоциональной оценки в современном французском языке : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.05. Ленинград, 1984. 180 с.
22. Махній М. Українські афектоніми: розмаїття інтимних назв коханої людини. *Незвичайна антропологія : науково-популярний курс*. Чернігів : ЧНПУ, 2011. С. 168–171.
23. Мусієнко В. П. Дівчино-рибчино... *Культура слова*. 1992. Вип. 42. С. 21–24.
24. Остин Дж. Как совершать действия при помощи слов. *Дж. Остин Избранное*. Москва : Идея Пресс, Дом интеллектуальной книги, 1989. С. 13–136.
25. Паньків О. Б. Контекстуальні функції демінутивів. *Мовознавство*. 1992. № 2. С. 56–58.
26. Полюга Л. М. Ой ти, дівчино, ясная зоре! (Про звертання до коханої). *Культура слова*. 1984. № 27. С. 70–73.
27. Ренц Т. Г. Романтическое общение в коммуникативно-семиотическом аспекте : автореф. дис. ... доктора филол. наук : 10.02.19. Волгоград, 2011. 42 с.
28. Скаб М. С. Прагматика апеляції в українській мові : навч. посібник. Чернівці : Рута, 2003. 80 с.
29. Сологуб Н. М. Як українці називають коханих. *Культура слова*. 1992. № 42. С. 18–20.
30. Сухова Е. Ф. Социолингвистический и политологический анализ обращений арабского и русского речевых этикетов : монография. Нижний Новгород, 2005. 198 с.
31. Телеки М. М., Шинкарук В. Д. Соціальні категорії модусу в текстах епістолярного жанру. Київ : Видавництво МДГУ імені Петра Могили, 2007. 176 с.
32. Трофимова Н. А. Обращение как оператор порождения реляционного смысла. *Ното Loquens: актуальные вопросы лингвистики и методики преподавания иностранных языков*. Санкт-Петербург : НИУ ВШЭ, 2010. С. 92–100.
33. Уманец Л. В. Вербальная репрезентация вежливости в сфере делового общения (на материале современного немецкого языка) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Иркутск, 2004. 18 с.
34. Черняева А. Б. Функционирование обращения в дружеском письме творческой интеллигенции конца XIX – первой четверти XX века : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01. С.-Петербург, 2008. 187 с.
35. Шкіцька І. Ю. Маніпулятивні тактики позитиву: лінгвістичний аспект : монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 440 с.
36. Шпар Т. В. Прозвищные антропонимические номинации в социолингвистическом аспекте (на материале немецкого языка) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Уфа, 2012. 23 с.
37. Эпштейн М. Н. Любовные имена. Введение в эротонимику : статья-поэма. *Октябрь*. 2006. № 7. С. 153–173.
38. Bańko M., Zygmunt A. Czułe Słówka. Słownik afektonimów. Warszawa : PWN, 2010. 152 s.
39. Hrdlička M. K otázce tzv. něžných pojmenování mezi partnery. *Češtinář*. 1995–1996. № 1. S. 9–14.
40. Kobos Z.-K., Jurič P. Pogled v poljsko, slovensko in makedonsko jezikovno čustveno plat. URL: <http://www.centerslo.net/files/file/ssjlk/46 SSSLK/Kobos, Juric.pdf>
41. Mygovych I. Secondary nomination in the modern English language: affective lexical units. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2013. № 14 (3). С. 206–214.
42. Perlin J., Milewska M. Afektonimy w polskim, francuskim, hiszpańskim i niderlandzkim. Analiza morfologiczna i semantyczna. *Uczucia w języku i tekście. Język a kultura*. 2000. № 14. S. 165–173.
43. Rudyk A. O afektonimach w języku polskim i rosyjskim. *Acta universitatis lodziensis. Folia linguistica rossica*. 2013. № 9. С. 89–98.
44. Schiller M. Pragmatik der Diminutiva, Kosenamen und Kosewörter in der modernen russischen Umgangsliteratursprache. München : Herbert Utz Verlag, 2007. 425 s.
45. Staroń J. Afektonimy w najnowszej polszczyźnie. *Roczniki humanistyczne*. 2013. T. LXI, Z. 6. S. 109–119.
46. Žukowska I. „Czułe słówka“ – czym naprawdę są? *Slavica juvenum XIII : mezinárodní setkání mladých slavistů*. Ostrava : Ostravská univerzita v Ostravě Filozofická fakulta, 2012. S. 370–374.

Mokliak O. I. AFFECTONYMS AS AN OBJECT OF LINGUISTIC RESEARCH

The article highlights the main approaches to the study of rich in its nature and characteristics of the phenomenon – resource of affectonyms. Affectonyms are appellatives with immanent positive-evaluation coloring such as blessedness, beauty, beloved, which have clearly manifested focus on the interlocutor.

The study of the linguistic specificity of affectonyms is devoted in the works of domestic scientists (E. Viestierova, N. Zhuravliova, M. Lesiuk, M. Skab, M. Teleka and others) and foreign ones such as A. Bezykova, Z.-K. Kobos,

M. Milevska, Ya. Perlin, A. Cherniaieva, P. Yurych and others. Dominant is the study of affectonyms in terms of their lexical-semantic and word-forming features (S. Bohdan, E. Vietrova, L. Dashko, N. Zhuravliova, I. Myhovych, Ya. Perlin, M. Skab and others). Occasions of analysis of morphological explication of affectonyms are rare (M. Teleka, V. Shynkaruk) as these units do not represent lexical and grammatical multifunctionality. Regarding the syntactic specification of affectonyms, the most typical for them in the sentence is the role of address, because addressing is their inseparable feature, and the appellation appears as the main means of expression. The importance of this function is highlighted by M. Banko, I. Zhukovska, A. Zyhmunt, M. Lesiuk and others.

Affectonyms are the object of analysis and representatives of interdisciplinary areas, including pragmalinguistics, sociolinguistics. Some works interpret especial aspects of the sociolinguistic characteristics of affectonyms (O. Sukhova, T. Shpar), in particular, special attention is paid to the narrow scope of using (lovers, married couple, parents, children, friends). In the light of pragmalinguistics, affectonyms are usually considered from the standpoint of illocution (N. Balandina, N. Kushnir, I. Myhovych, T. Rents, M. Shiller, I. Shkitska), emphasizing the generalized intentions, which are demonstrating the sensory attitude of the speaker to the interlocutor and are trying to evoke a positive emotional response in the recipient, to achieve harmonization of relations. The ability of affectonyms to exert an influential effect determines the relevance of their study in terms of perlocution, which occasionally draws the attention of L. Kornovenko, not without reason, distinguishing among other appeals and complementary. The analyzed scientific investigations serve as a conceptual basis for a thorough study of linguistic representation and features affectonyms using.

Key words: *affectonym, appellatives, historiography, pragmalinguistics, sociolinguistics.*